
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מבוא לארכאולוגיה של א"י והמזרח הקדום (ג): תקופת הברזל -
43414

תאריך עדכון אחרון 12-03-2025

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 3

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: ארכאולוגיה והמזרח הקרוב הקדום

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר איגור קריימרמן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: kreimerman.igor@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: בתיאום מראש

מורי הקורס:

ד"ר איגור קריימרמן,
מר אבי משיח

תאור כללי של הקורס:

סקירה כללית של הארכיאולוגיה של ארץ ישראל והלבנט מפילת תרבויות תקופת הברונזה המאוחרת (בערך 1200 – 1150 לפנה"ס) ועד לכיבוש הבבלי (586-604 לפנה"ס) – לאור המקורות ההיסטוריים ועל רקע התמורות במזה"ת וסביב הים התיכון.

מטרות הקורס:

הכרה ראשונית של התרבות החומרית של תק' הברזל בא"י ובסביבותיה, כולל תהליכים עיקריים שעברו על האזור בסוף האלף השני והחצי הראשון של האלף הראשון לפנה"ס, האתרים העיקריים והקטגוריות הראשיות של הממצא החומרי של התקופה כגון: ארכיטקטורה, קרמיקה, חפצי אמנות, כתובות, כלי עבודה וכלי נשק; ומאפייני חיי היום-יום, המוות, הדת, הפוליטיקה, הכלכלה והמנהל—כפי שהם באים לידי ביטוי בממצא החומרי.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- להתמודד עם הסוגיות העיקריות בחקר הארכיאולוגיה של תקופת הברזל.
- לזהות אטריבוטים אופייניים לתק' הברזל בקטגוריות העיקריות של ממצא חומרי.
- להכיר את האתרים העיקריים של תק' הברזל בא"י (עד רמת השכבה).

דרישות נוכחות (%) :

80% + נוכחות מלאה בסיורים

שיטת ההוראה בקורס: הקורס מורכב מ-14 הרצאות פרונטליות ו-4 ימי סיור המהווים חלק אינטגרלי ממנו. הקורס מלווה בשלושה תרגילים: שניים מהם תרגילים מתוקשבים—כל סטודנט יבנה שני אתרי אינטרנט, אחד עבור אתר (ארכיאולוגי) והשני עבור נושא / קטגוריה של ממצא חומרי. התרגיל השלישי יהיה הצגת בעיה במסגרת אחד מהסיורים. בנוסף, יתקיים בוחן-בקיאות במקורות ההיסטוריים לתקופה—שהסטודנטים יכסו בלימוד עצמי.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

המקורות ההיסטוריים לתקופה, התמוטטות ערי כנען ("כנען החדשה"), אתרי התנחלות, הפלשתים בברזל I, מעבר לממלכות והיוכוח על הכרונולוגיה, ממלכת יהודה בתקופת הברזל II, ממלכת יהודה בתקופת הברזל III, ממלכת ישראל בתקופת הברזל II, הפלשתים בתקופת הברזל II, הפניקים, ממלכות עבר הירדן (ארם, עמון, מואב, אדום)

חומר חובה לקריאה:

ספרות כללית

עמיחי מזר, 2019. תקופת הברזל 1 (פרק 7). בתוך אברהם פאוסט וחייה כץ (עורכים), מבוא לארכיאולוגיה של ארץ-ישראל משלהי תקופת האבן ועד כיבושי אלכסנדר, כרך ב', עמ' 111-196. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

אברהם פאוסט, 2019. תקופת הברזל 2 (פרק 8). בתוך אברהם פאוסט וחייה כץ (עורכים), מבוא לארכיאולוגיה של ארץ-ישראל משלהי תקופת האבן ועד כיבושי אלכסנדר, כרך ב', עמ' 199-321. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

אברהם פאוסט, תשס"ה. החברה הישראלית בתקופת המלוכה: מבט ארכיאולוגי. ירושלים: יד יצחק בן צבי.

כצנשטיין חנה, אהוד נצר, אהרון קמפינסקי ורוני רייך, 1987. האדריכלות בארץ-ישראל בימי קדם: מן התקופות הפרהיסטוריות עד התקופה הפרסית. ירושלים: החברה לחקירות ארץ ישראל ועתיקותיה.

1. מבוא למקורות

א. מקורות בעברית וארמית

שמואל אחיטוב, 2012. הכתב והמכתב: אסופת כתובות מארץ-ישראל ומממלכות עבר הירדן מימי בית ראשון. ירושלים: מוסד ביאליק.

ב. מקורות מסופוטאמיים:

מרדכי כוגן, 2003, אסופת כתובות היסטוריות מאשור ובבל: מאות ט' ו' לפסה"נ. ירושלים: מוסד ביאליק.

ג. מקורות מצריים

נדב נאמן, תשנ"ח, מסע שישק לארץ ישראל בראי הכתובות המצריות המקרא והממצא הארכיאולוגי. ציון סג', עמ' 247-276.

2. התמוטטות ערי המדינה הכנעניות בסוף תקופת הברונזה המאוחרת (1150-1250 לפנה"ס). אוכלוסיה כנענית בתקופת הברזל I (1200-1000 לפנה"ס)

צבי גל, 2011. עמקי הצפון – כור ההיתוך התרבותי-אצני של תקופת הברזל I. ארץ ישראל 30, עמ' 139-144.

3. אתרי התנחלות

ישראל פינקלשטיין, 1986. הארכיאולוגיה של תקופת ההתנחלות והשופטים. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

נדב נאמן וישראל פינקלשטיין (עורכים) 1990. מנוודות למלוכה: היבטים ארכיאולוגיים והיסטוריים על ראשית ישראל. ירושלים: החברה לחקירות ארץ ישראל ועתיקותיה.

4. הפלשתים בברזל I

טרודה דותן, תשכ"ז. הפלשתים ותרבותם החומרית. ירושלים: מוסד ביאליק.

אסף יסעור-לנדאו, 2009. לחקר מקור הציפור הפלשתית. ארץ ישראל 29, עמ' 231-241.

5. מעבר לממלכות. הויכוח על הכרונולוגיה
ישראל פינקלשטיין, תשנ"ו. ראשית המדינה בישראל וביהודה: מכנען לישראל. ארץ ישראל כו', עמ' 132-141.

יוסף גרפינקל, סער גנור ומיכאל היזל, 2011. חפירות חורבת קיאפה וראשיתה של ממלכת יהודה.
ארץ ישראל 30, עמ' 174-194.

6. ממלכת יהודה ברזל א
יוסף גרפינקל 2012. התפתחות המערך היישובי בממלכת יהודה מראשיתה ועד חורבן הבית הראשון.
קתדרה 143, עמ' 7-44.

Yigal Shiloh, 1978. Elements in the Development of Town Planning in the Israelite
City. *Israel Exploration Journal* 28, pp. 36-51.

Shua Kisilevitz, 2015. The Iron IIA Judahite Temple at Tel Moza. *Tel Aviv* 42, pp.
147-164.

7. ממלכת יהודה ברזל א
נדב נאמן, תשנ"ו. עלייתה של ירושלים למעמד "העיר הראשה" בממלכת יהודה במאות הח'-הז' לפני
סה"נ. ציון עא', עמ' 411-456.

לילי זינגר-אביץ, 1996. משק הבית בתקופת הברזל בתל באר שבע והפעילויות שהתקיימו בו. ארץ
ישראל 25, עמ' 166-174.

אירית יזרסקי, 2009. טיפולוגיה וכרונולוגיה של מערות הקבורה בתקופת הברזל II-III ביהודה. ארץ
ישראל 29, עמ' 206-217.

Davis Ussishkin, 1982. *The Conquest of Lachish by Sennacherib*. Tel Aviv: Institute
of Archaeology, Tel Aviv University.

8. ממלכת יהודה ברזל א
עידו קוק ועודד לפשיץ, תשע"א. ממלכת יהודה בשלהי ימי הבית הראשון לאור טביעות הוורדה על ידיות
קנקנים. קתדרה 137, עמ' 7-26.

זאב הרצוג 1997. תל המצודות בערד'. בתוך ר. עמירן ואחרים (עורכים) ערד. ירושלים: החברה
לחקירות ארץ ישראל ועתיקותיה.

אפרים שטרן, תשנ"ד. אזור יריחו וגבולה המזרחי של ממלכת יהודה בימיה האחרונים. ארץ ישראל כד,
עמ' 192-197.

יפעת טהרני תשס"ט. "בשירות הוד מלכותו": אליטות מקומיות ו"השלום האשורי" בנגב בסוף תקופת

הברזל. ארץ ישראל כ"ט, עמ' 184-191.

9. ממלכת ישראל ברזל א

Madeleine Mumcuoglu and Yosef Garfinkel 2020. Gate Piazza and Cult at Iron Age IIA Age Tell el-Far'ah North. *Revue Biblique* 127: 105-129.

דוד אוסישקין, 1996. המתחם המבוצר של מלכי בית עמרי ביזרעאל. ארץ ישראל 25, עמ' 1-14.

אירית יזרסקי, 2011. מנהגי קבורה בתקופת הברזל א—ב בשומרון. ארץ ישראל 30, עמ' 215-233.

10. ממלכת ישראל ברזל א

הערכים: שמרון, מגידו, חצור ודן, בתוך, אפרים שטרן (עורך), 1992. האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל. ירושלים: החברה לחקירות ארץ ישראל ועתיקותיה.

רות יעקבי, 1989. תיאורי ערים וזיהוין בתבליטים האשוריים. ארץ-ישראל 20, עמ' 188-197.

11. פלשתים בברזל א

טרודה דותן וסיימור גיטין, 1994. תל מקנה/עקרן - עלייתה ונפילתה של עיר פלשתית. קדמוניות 106/105, עמ' 2-28.

לורנס סטייגר, 2006. חידושים בחפירות אשקלון בתקופות הברונזה והברזל. קדמוניות 131, עמ' 19-2.

אהרן מאיר, 2007. עשר שנים לחשיפתה של גת פלשתים המקראית. קדמוניות 133, עמ' 15-25.

עירית ציפר ורז קלטר, 2007. בשדה פלשתים, תשמישי קדושה מגניזת מקדש ביבנה. תל אביב: מוזיאון ארץ ישראל.

12. פניקים

רפאל גבעון, 1958, שנהבי נמרוד ושנהבי ארץ-ישראל. ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה כב/ב, עמ' 55-61.

אילת מזר, 2009. מנהגי הקבורה הפיניקיים באכזיב. קדמוניות 138, עמ' 93-103.

13. ארם, עמון, מואב, אדום

הערכים: קטמית, חצבה, בתוך, אפרים שטרן (עורך), 1992. האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכיאולוגיות בארץ ישראל. ירושלים: החברה לחקירות ארץ ישראל ועתיקותיה.

חומר לקריאה נוספת:

ר' אתר הקורס ב- Moodle

מרכיבי הציון הסופי :
מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 70 %
מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה / סמינר / פרוסמינר / הצעת מחקר 30 %

מידע נוסף / הערות:
נוכחות חובה בסיוורים